

SAFRAN ve SAFRANBOLU (*)

Kızıltan ULUKAVAK

Safranbolu Kültür ve Turizm Vakfı, 10-12 Kasım 2017 günleri, “*Safran Hasadı Etkinliği*” adı altında kentimizde, resim ve fotograf sergileri, safran hasadının ve safranlı lokum üretiminin izlenmesi, safran heykelinin açılması, zerde ikramı, Safranbolu folklor gösterileri ve safran paneli gibi, büyük ilgi uyandıran bir dizi etkinlik gerçekleştirdi.

Yakın zamanlara gelene kadar Safranbolu ve Safranbolular olarak safrana karşı gösterilen ilgisizlik artık geçmişte kalıyor; Safranbolu’da başlatılan ve safranın öneminin  ne çıktığı yeni bir sürece, Vakıf da değerli bir katkı sağlamış bulunuyor.

Safranbolu ismini bir bitkiden, Safran’dan almış bir kenttir ve safran ile Safranbolu sözcüğünün ilişkisi tarihsel bir gerçektir. Ancak, Safranbolu sözcüğünde safrana ek olan “*bolu*” takısının, Grekçe kent anlamına gelen “*poli*” sözcüğünün, dilimizde “*bolu*”ya d n  mesinden kaynaklandığını söylemek ise doğru değildir. Çünkü, tarihsel metinlere göre, Safranbolu’nun Türklerin egemenliğine girdiği 13.yüzyıldaki adı, “*Borlu*”dur. Bu arada, Arap seyyah İbni BATTUTA da, ünlü seyahatnamesinde Kastamonu’ya giderken 1332’de konakladığı, Candaroğullarının yönetimindeki bu kentten “*Borlu*” olarak bahsediyor. Osmanlı kayıtlarında da Safranbolu, ilk yıllar “*Borlu*”; sonra “*Taraklıborlu*” olarak yer alıyor. Kimi tarihçiler, bu arada Sayın Prof.Dr. Enver KONUKÇU, Taraklıborlu sözcüğünü, kentte “*Taraklı*” ve “*Borlu*” adlı Türk boylarının yerleşik olmasıyla açıklıyor. “*Bolu*” takısı, eski metinlerde hiç geçmiyor.

İlerleyen yıllarda Safranbolu’ya, safranın Arapça’daki karşılığı Zağferan’la ilişki kurularak, “*Zağferanbolu*” denilmeye ba lanıyor.  nl  Osmanlı d   n r  Katip  elebi’nin, 1650’lerde yazdığı Fezleket -t Tevarih adlı kitabında, Cinci Hoca’nın Zağferanbolu’lu olduğunu bildirmesi, safran bitkisiyle Safranbolu ilişkisinin ve dolayısıyla bu kentte safran yetiştiriciliğinin, günümüzden en az dört yüzyıl öncesine kadar uzandığını göstermektedir.

Kente Zağferanbolu denilmeye ba landığında eski ismi Taraklıborlu adı terkedilmeyerek, “*Zağferanbolu, namı diğer Taraklıborlu*” deniyor. Örneğin, Safranbolu’ya komşu, Bartın’a bağlı Ulus İlçesinden İbrahim Hamdi Efendi’nin, 1726-1746 yıllarında yazdığı ve 1747’de basılan “*Atlas-ı İbrahim Efendi*” adlı kitapta Safranbolu’dan Zagfranbolı ve Borlu diye söz ediliyor Yine aynı kitap, Safranbolu’da safran yeti tirildiğini bildiren, bilinebilen en eski kitap olma niteliği de taşıyor. Kitabın yazarı, ayrıca Safranbolu safranında, gereğinden fazla balmumu kullanıldığından da yakınıyor.

Daha ileriki yıllarda da, örneğin 19.yüzyılın ba larında, Padişah 3.Selim’in Safranbolulu Sadrazamı İzzet Mehmet Paşa’nın,1805 tarihli Vakfiyesinde ve ayrıca Safranbolu  er’iye Mahkemesi sicillerinde Zağferanbolu, nam-ı diğer Taraklıborlu denirken, aynı yüzyılın ortalarında  er’iye Mahkemesi sicillerinde Medine-i Zağferanbolu ve aynı yüzyılın sonlarında ise sadece Zağferanbolu denilmeye ba lanıyor. 20.yüzyılın ba larında da Türkçe ses uyumu gereğince Zağferanbolu’dan kimi harfler düşerek kent, Zafranbolu adını alıyor. Nitekim, Safranboluluların 1930’lu yılların başında satın alıp T.Hava Kurumuna armağan ettiği uçağa da Zafranbolu adı veriliyor. Daha sonra, ba taki (Z) harfinin yerine (S) harfi gelerek, kent Safranbolu olarak adlandırılıyor.

Ancak ne var ki, Safranbolu’da günümüzden en az dört yüz küsur yıl önce ba layan safran üretimi, ileriki yıllarda öneminin yitiriyor; üretim miktarı azalıyor. Nitekim  nl  tarih i, Prof.Dr. İlber ORTAYLI da, Kastamonu Vilayet salnamelerini de inceleyerek hazırladığı, Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi Basın Yayın Yüksek Okulu yayını, “*Osmanlı İmparatorluğu’nda İktisadi ve Sosyal Değişim-Makaleler*” adlı kitabında, 19.yüzyılın ikinci yarısındaki Safranbolu’yu anlatırken sadece tahıl ve  eltik tarımı ile bağcılık yapıldığını belirtiyor. Safrandan hiç söz edilmiyor. 20 Mart 1910 tarihli Kastamonu Vilayet Gazetesi’nde yer verilen tarımsal istatistiklerde ise, Safranbolu’da 100 dönüm arazide, 300 okka safran yetiştirildiği bildiriliyor. Bir okka, 1.282 gr’a karşılık geldiğine göre, üretilen safran yaklaşık 385 kg kadar oluyor. Ancak, bu istatistiki bilgilerin sağlıklı olduğunu söyleyebilmek çok zor. Verilen bilgilerden bir dönüm tarladan 3,850 Kg. safran elde edildiği anlaşılıyor ki, bu rakamlar ya çok abartılıdır ya da üç yüzyıl kadar önce Uluslu İbrahim Efendi’nin kitabında yer verdiği, Safranbolulu safran üreticilerinin safranın kurutulması sırasında, gereğinden fazla balmumu kullandıkları yolundaki şikayetler, 20.yüzyılın başında da devam ediyor.

Daha sonraki yıllar safran üretimi daha da azalıyor. 1924 yılında Safranbolu Ticaret ve Sanayi Odası tarafından bastırılan, Safranbolu'nun ekonomik durumunu anlatan kitapçıkta da, o yıllarda Safranbolu'dan dışarıya satılan safranın 3.200 Osmanlı lirası değerinde ve 7.200 dirhem olduğu belirtiliyor. Bir dirhem 3,2 gram olduğuna göre, üretilen safran, demek ki 23 Kg. dolaylarında bulunmaktadır. Bir kilosu da o zamanın parasıyla 139-140 liraya satılabilmektedir.

Hiç kuşkusuz, adını safrandan almış bulunan bir yörede çok daha fazla miktarda ve çok daha fazla para kazandıran ölçülerde safran yetiştirilmesi beklenirdi. Demek ki, günümüzden en az 150 yıl öncesinden itibaren Safranbolu'da safran önemini yitirmeye başlıyor.

Geçen 20.yüzyılda Safranbolu'da fazla önemsenmeyen safran, sadece dinsel bayramlar, düğünler ve özel ziyafetler için, Safranbolu mutfağında “zerde” adlı tatlının yapımında kullanılırdı. Ayrıca “kocakarı ilacı” denebilecek çeşitli macunların hazırlanmasında katkı maddesi olduğu söylenirdi. Safranbolu'da “safranlı pilav” yapılmazdı ya da bilinmezdi.

Bu arada yine geçen yüzyılda, Safranbolu Belediyesi'ne, Dışişleri Bakanlığı'ndan gelen bir yazıda, İngiltere'nin Saffron-Walden kentinin Belediye Meclisi üyesi Mr.G.S.PARKER'in, Safranbolu gibi, adını safran'dan alan Saffron-Walden ile Safranbolu'nun kardeş şehir olma önerisinde bulunması ilginç bir anekdotdur. Öneri, Safranbolu Belediye Meclisi'nin 24.Mayıs 1965 tarihli toplantısında kabul edilmiş ve öneride bulunan kişiye, Safranbolu'dan 50 gr. safran gönderilmiştir. Ancak, kardeş şehir olma önerisi ve kararı kağıt üzerinde kalmış, bu konuda iki kent arasında somut örneklerin sergilenebileceği bir ilişki kurulmamıştır.

Safran'a karşı Safranbolu'daki duyarsızlığa son vermek, 2000'li yılların hemen başında, kamu kurumları ve zamanın Safranbolu Kaymakamı Sayın Celal ULUSOY'un çabalarıyla gerçekleşmeye başlamıştır. Kaymakamlık, rahmetli hemşehrimiz Ziraat Yük.Mühendisi Prof.Dr. İbrahim GÜMÜŞSUYU'na, 2002 yılında önce “Altın Değerinde Bir Bitki Safran” adlı bir broşür; sonra “Dünyanın En Pahalı Baharatı Safran” adlı bir kitapçık hazırlatmıştır.

İleriki yıllarda zamanın Safranbolu Tarım Müdürü, halen Karabük İli Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdür Yardımcısı Ziraat Mühendisi Sayın Çetin AYVALIK büyük gayret gösterdi. 16 köyde, 150 çiftçiye ait, 54 dekar arazide safran yetiştiriciliği projesi uygulamaya konuldu.Sayın AYVALIK, ayrıca 2011 yılında safranı tanıtıcı Türkçe, İngilizce ve Japonca metinleri bir arada içeren, “Safranbolu Safranı” adlı bir broşür de hazırladı. Bu yıllarda Safran, Safranbolu'nun evleri gibi ünlü lokumlarında kullanılmaya başlandı; ayrıca bitki çaylarına, safran çayı da dahil oldu.

Günümüzde de Karabük İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürü Sayın Mustafa ŞAHİN'in özel ilgisiyle safran yetiştiriciliğine yeni bir ivme kazandırılmış bulunuluyor. İl Müdürlüğü'nün, Safranbolulu safran yetiştiricilerinin de aralarında yer aldığı bir grubu, safran konusunda bilgi ve görgülerini arttırmaları amacıyla İspanya'ya göndermesine de, takdire değer bir uygulama olarak özellikle değinmek gerekiyor.

Tüm bu çabaların yanı sıra, bir sivil toplum örgütü olan Safranbolu Kültür ve Turizm Vakfı'nın da, safran üretimini, ilgi alanlarının ilk başına çekmesi büyük önem arz ediyor. Bu nedenlerle Safranbolu Kültür ve Turizm Vakfı'nın yöneticileri, Safranboluluların takdir ve şükranlarını hak ediyorlar. Vakıf, bu yıl ilk olarak düzenlenen ve çok başarılı bir biçimde gerçekleştirilen “Safran Hasadı Etkinliği”nin her yıl tekrarlanarak geleneksel hale dönüştürülmesini; Safranbolu'da safrana ilginin artmasını ve böylece safranın öneminin ve değerinin bilinebilmesini amaçlıyor. Ayrıca, Vakıf, Safranbolu'da her yıl düzenlense de, hiç ses getirmeyen, ülkemiz kamuoyuna yansımayan ve kente bir yarar sağlamayan “Altın Safran Belgesel Film Festivali”nin adının, “Safranbolu Altın Safran Festivali” olarak değiştirilmesinin, ilgililer tarafından değerlendirilmesi görüşüne sahip bulunuyor.

Yeni girişim ve atılımlarla, safranın bundan böyle yakın gelecekte, Safranbolu'nun sadece adında yer almış olmakla kalmayacağı; halen 10 köyde, toplam 28 dekada, 15 çiftçi tarafından, biri hariç, hepsi de bir dekarın çok altında; çoğu 100 m² dolaylarındaki alanlarda yapılan safran yetiştiriciliğinin yaygınlaşacağı ve arzu edildiği üzere yörede çok geniş alanlarda yetiştirilme olacağı bulacağı ve böylece Safranbolu'nun, eskilerin deyimiyle “ismiyle müsemma”, yani ismiyle özdeş; ismiyle bağdaşır ve adına yakışır bir konuma kavuşacağı düşünüyor.

(*) 14.11.2017 tarihli Safranbolu Ekspres Gazetesi'nde yayımlanmıştır.